

Helsinški *bilten*

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/268-7404; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.119 // SEPTEMBAR 2015.

ZAPADNI BALKAN: OBNOVA POVERENJA PREKO BRISELA

Znatno pogoršanje međunarodne situacije (ekonomska i finansijska kriza u Grčkoj i drugim zemljama na jugu kontinenta, odnosno kriza eurozone, aneksija Krima i ruska intervencija u Ukrajini, drama sa izbeglicama) značajno je ubrzala neke inicijative Evropske unije (EU). Zapostavljanje tranziciono nedovršenih država (društava), tokom nekoliko poslednjih godina, Evropskoj uniji može se vratiti kao bumerang. Gestrateška važnost prostora upravo se poslednjih meseci

–nezapamćenim izbegličkim talasom – potvrđuje na najdramatičniji način.

Značajniji angažman počeo je berlinskom inicijativom 2014. godine, a nastavljen je bečkim sastankom šefova država i vlada zemalja Zapadnog Balkana (avgust 2015). Na konferenciji u Beču usvojena je deklaracija kojom regionalni lideri izražavaju spremnost da međusobno sarađuju u „duhu dobrosusedstva i zajedničke posvećenosti

evropskim integracijama“. Deklaracija ih takođe obavezuje da sve međusobne sporove rešavaju sporazumno, kao i da jedni druge neće blokirati na evropskom putu.

Regionalna saradnja, međutim, neće oživeti ukoliko i regionalni akteri ne budu aktivniji u osmnišljavanju relevantnih projekata, kao i pritiska na EU da ispuni svoja obećanja. Od njihove sposobnosti zavisice kako će se rešavati ozbiljna ekonomska i socijalna pitanja u zemljama regiona.

Bez ekonomskog oporavka nema ni strukturnih reformi, niti poboljšanja regionalnih odnosa.

Geopolitičke ambicije prema Mediteranu ponovo probuđene Rusije, takođe idu preko Balkana. Energetski izvori, gas i nafta, najjači su aduti „trgovanja“ političkim uticajem sa zemljama regiona, od Grčke do Mađarske, naročito preko Makedonije, Srbije i Republike Srpske (u BiH), koji se poslednjih godina intenzivno osnažuje kulturnim i, naročito medijskim prisustvom.

Dugo čekanje na članstvo, sa neizvesnim krajnjim ishodom, negativno se odražava na svojevreмени evroatlanski entuzijazam zemalja Zapadnog Balkana. Podrška javnog mnjenja članstvu u EU opada, jer se, kako primećuje profesor Zagrebačkog sveučilišta Dejan Jović, Brisel sve više pokazuje „kao koristan, ali ne uvek pouzdan partner“.¹ Drugim rečima, ako se pojavi neka alternativa (Rusija, Turska, ili neko treći), makar i ne bila tako privlačna kao EU, nije isključeno da neka od balkanskih zemalja optira za nju.

Bečkom sastanku prethodila je runda dijaloga između Beograda i Prištine: nakon gotovo dvogodišnjeg zastoja u primeni Briselskog sporazuma (parafiran u aprilu 2013), prostignuta su četiri važna aranžmana. Osim energetskog i sporazuma o telekomunikacija, kao i dogovora o

deblokadi mosta na Ibru u Kosovskoj Mitrovici, dogovoreno je i načelno rešenje za konstituisanje zajednice srpskih opština na Kosovu.

Berlinska inicijativa je tim značajnija ukoliko se ima u vidu usijana atmosfera koja prati gotovo svako obeležavanje datuma vezanih za nedavnu prošlost, kao što su, na primer, ove godine bili: 20-godišnjica genocida u Srebrenici i 20-godišnjica „Oluje“. Politička i medijska kampanja tim povodima odslikava dubinu međusobnih razlika kad je reč o interpretaciji ratova devedesetih godina. Sopstvenu odgovornost za brutalni raspad Jugoslavije Srbija uporno relativizuje ili pak tumači stradanjem srpskog naroda u Drugom svetskom ratu. Tako Vuk Drašković, lider Srpskog pokreta obnove (SPO), jedan od najistaknutijih zagovornika Velike Srbije osamdesetih godina prošlog veka, sad ponovo tvrdi da svi zločini izviru iz stvaranja nezavisne hrvatske države (10. april 1941), kako oni iz 1941, tako i recidivi ustaštva koji se događaju danas.²

Pokušaj da se sve svede na „namirivanje računa“ odražava i inicijativa premijera Vučića da zemljenaslednice Jugoslavije odrede zajednički „dan sećanja“ na sve civilne žrtve ratova devedesetih. Vučićev predlog je jednodušno odbijen i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu. Bez zajedničkog razumevanja istorije i ratova iz devedesetih nije moguće ni pomirenje niti drugačiji odnos prema budućnosti.

Na samitu u Beču o tome nije bilo reči.³ Austrija i Nemačka, kao, uostalom i Evropska unija u celini, i ovom su prilikom manifestovale pragmatičan pristup. Računa se naime, s tim da će jačanje međusobnih ekonomskih veza, planiranje i

1 Newweek, 24. avgust 2015.

2 Vuk Drašković, intervju u Nedeljniku, 10. septembar 2015. godine

3 Inicijativu za obeležavanje zajedničkog „dana sećanja“ Aleksandar Vučić je pokrenuo uoči Bečkog sastanka. Računao je da bi se prihvatanjem njegovog, u suštini, formalnog gesta u okviru Berlinskog procesa, teško ratno nasleđe ostavilo po strani, a region okrenuo budućnosti.

realizacija zajedničkih, prvenstveno infrastrukturnih projekata postepeno doprineti i obnovi poverenja i, u krajnjoj konsekvenci pomirenju u bliskoj ili daljoj budućnosti.

NASTAVAK BRISELSKOG PROCESA

Premijeri Srbije i Kosova, Aleksandar Vučić i Isa Mustafa su krajem avgusta u Briselu uspešno okončali sporazume o četiri važna pitanja: o telekomunikacijama, energetici, zajednici srpskih opština na Kosovu i deblokadi mosta na Ibru u Kosovskoj Mitrovici. Iako za sada postoje samo na papiru, sporazume od početka prate kontroverze – na obe strane.

Vlada Srbije i njoj bliski mediji su sporazume predstavili javnosti kao veliki uspeh u teškom dijalogu.⁴ Ističe se da će zajednica srpskih opština (ZSO) imati izvršna ovlašćenja, da će Elektroprivreda Srbije formirati svoje kompanije na Kosovu i da će Telekom moći da nesmetano funkcioniše.⁵ Međutim, opozicioni politički akteri i njima bliski mediji tvrdili su suprotno - da je učinjen još jedan, suštinski važan korak u zaokruživanju „lažne države Kosovo“.

Kritičari u Beogradu, posebno iz antievropskog bloka, tvrde da će ZSO funkcionisati u okviru Ustava i zakona Kosova. Oni se, poput glavnog i odgovornog urednika Nove srpske političke misli Đorđa Vukadinovića slažu sa zvaničnicima Kosova da ta „famozna 'ZSO'“ neće imati nikakva izvorna, niti izvršna ovlašćenja, da će morati da se formira i funkcioniše unutar zakona i ustavnog poretka 'Republike Kosovo'“.⁶

4 Šef Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije Marko Đurić, euforično je izjavio da je Beograd „pobedio sa 5:0“, emisija Vesti, TVPrva, 25. avgust 2015.

5 Premijer Aleksandar Vučić je nakon briselskog sastanka izjavio da su postignuti „odlični sporazumi“, koji „garantuju sigurnost, bezbednost i opstanak Srbima na Kosovu i Metohiji“, Politika 26. avgust 2015.

6 Vreme, 3. septembar 2015.

To isto tvrde i predstavnici vanparlamentarnog desničarskog bloka koga predvode Demokratska stranka Srbije i iz nje proizašle partije. Čak i politički analitičar Dragomir Anđelković koji u znatnoj meri podržava premijera Vučića i njegove poteze, ovim povodom tvrdi da će „od nas Brisel i Vašington napadno zahtevati da prihvatimo neki novi Briselski sporazum, kojim će otmica Kosova biti zaokružena“.⁷

U Prištini su vlasti takođe, sporazume predstavila kao uspeh, tvrdeći da ZSO neće imati nikakva ovlašćenja, kao i da zajednica srpskih opština „neće biti pravno nezavisni entitet“. Opozicija, pre svega partija Albina Kurtija, Samoopredeljenje, isticala je da se pristajanjem na osnivanje zajednice srpskih opština stvorene pretpostavke za novu „Republiku Srpsku“, u ovom slučaju, na Kosovu.

Osim pokreta Samoopredeljenje, ozbiljne rezerve prema budućoj ZSO iskazali su i neki umereniji analitičari i političari s Kosova. Po rečima Azema Vlasija, istaknutog političara u SFRJ, kaže da će, s oblašćenjima koja je dobila „ZSO biti autonomija unutar Kosova“. Još je određeniji bio novinar i publicista Veton Suroj, prema čijim rečima, pravni entitet oko koga su se složile dve vlade „predstavlja teritorijalnu autonomiju kosovskih Srba“.⁸

Tokom naredna četiri meseca zajednica srpskih opština trebalo bi da dobije statut, na osnovu koga će se preciznije definisati njen status u pravnom okviru Kosova. Iz objavljenog sporazuma proizlazi da će biti usklađena sa Ustavom i zakonima Kosova, ali i da će imati određene nadležnosti u ekonomskom razvoju, obrazovanju, zdravstvu, urbanom i ruralnom planiranju. Zbog toga što će i preko ZSO biti uspostavljena legalna komunikacija i sa Vladom Srbije (Srbija će kao potpisnik Briselskog sporazuma garantovati njegovo sprovođenje i delimično finansirati ZSO), po nekim komentatorima, na severu

7 Politika 3. septembar 2015.

8 Isto.

Kosova će biti uspostavljen dvojni suverenitet Beograda i Prištine.⁹

Dogovor oko Asocijacije srpskih opština je ključan, ne samo za funkcionalnost kosovske države, već i kao model. Insistiranje na etničkoj autonomiji (a ne, recimo, na geografskoj ili ekonomskoj) kao jedinom obliku zaštite srpske zajednice u susednim državama, je opasan presedan i vodi ka podeljenosti društva po etničkim osnovama (Bosna, Makedonija).

Taj model legitimno traže i manjine u Srbiji. Početkom septembra, pet političkih stranaka Albanaca iz Preševa, Bujanovca i Medveđe je od odbornika u lokalnim skupštinama formirala asocijaciju tri opštine. Politički lideri stranaka koje su se odlučile na ovaj korak potenciraju¹⁰ da ova zajednica opština ima legitimno pravo na isti status kao i zajednica srpskih opština na Kosovu.

Predsednik Srbije Tomislav Nikolić se nije izjašnjavao o Briselskom sporazumu II. Tek nakon dve nedelje koordinator za saradnju sa medijima u Kabinetu predsednika Republike Vuk Fatić je izjavio da „spoljnu i unutrašnju politiku države vodi Vlada Srbije koju predsednik Srbije Tomislav Nikolić podržava“.¹¹

KORAK BLIŽE EVROPI

Srbija se, kako se čini, priprema da u potpunosti prihvati realnost na Kosovu. Najnoviju etapu briselskog procesa tako procenjuju i, svojevremeno istaknuti lideri kosovskih Srba, Rada Trajković i Marko Jakšić,¹² kao i kritičari aktuelne vlasti u Beogradu.¹³

⁹ Pečat, 4. septembar 2015.

¹⁰ Politika, 13. septembar 2015.

¹¹ Danas, 10. septembar 2015.

¹² Emisija "Most", Radio Slobodna Evropa, 13. septembar 2015.

¹³ Analizirajući sporazume postignute 25. avgusta u Briselu, politikolog Instituta za međunarodnu politiku i privredu,

Na to upućuju i izjave Aleksandra Vučića, o ispunjavanju „teških“ i „tvrdih“ uslova na evropskom putu Srbije.¹⁴ Ishod avgustovskog sastanka u Briselu visoko je ocenila i nemačka kancelarka Angela Merkel koja je izrazila uverenje da će najnoviji sporazumi u dijalogu sa Prištinom „dati važan impuls napretku Srbije u evropskim integracijama“.¹⁵

Intenziviranjem susreta na najvišem nivou u regionu (odlazak u Sarajevo i, pogotovo u Srebrenicu 27. jula, uzajamne posete i gotovo redovna komunikacija s albanskim premijerom Edijom Ramom, odlazak na inauguraciju predsednice Hrvatske, Kolinde Grabar Kitarović...) i posebno kooperativnosti u vezi sa Kosovom, premijer Vučić je, po svemu sudeći, stekao kredibilitet u očima ključnih aktera na međunarodnoj sceni, u prvom redu Nemačke i Sjedinjenih Američkih Država (SAD).¹⁶

S obzirom da je regionalna saradnja prioritet EU u ovoj fazi, međunarodni akteri još uvek svesno prelaze preko autoritarnog ponašanja premijera Vučića, urušavanja institucija i medija, populizma, odsustva evropskog sistema vrednosti... na domaćoj sceni. Prelazi se i preko preko suštinske nesprenosti Srbije i njenih aktuelnih rukovodilaca da se iskreno i ozbiljno suoče sa državnom i ličnom odgovornošću za ratove devedesetih.¹⁷

.....
Dragan Petrović, ih je okarakterisao kao „težak debakl“ i operacionalizaciju Briselskog sporazuma iz 2013 i koji „predstavlja priznavanje suverenosti Kosova, a sa druge strane... prepuštanje i severnog njegovog dela pod ingerencije Prištine“; Svedok, 8. septembar 2015.

¹⁴ Politika, 7. septembar 2015.

¹⁵ Politika, 8. septembar 2015.

¹⁶ Tokom 2015, Vučić se već tri puta sreo sa nemačkom kancelarkom Angelom Merkel, nedavno u Berlinu na izričit poziv kancelarke, dva puta je na poziv potpredsednika SAD Džozefa Bajdena putovao u Vašington, a u oktobru će putovati i u Moskvu.

¹⁷ Vučićev „medeni mesec“ s međunarodnom zajednicom traje za sada zbog kooperativnog ponašanja u vezi s Kosovom; pravi test za Vučića biće, međutim, odnos prema

Imidžu koga trenutno uživa u međunarodnim krugovima, doprineo je nesumnjivo i odnos Vlade Srbije i Aleksandra Vučića lično prema izbeglicama sa Bliskog istoka i iz Afrike koji poslednjih meseci u hiljadama, svakodnevno prolaze kroz Srbiju.

Drugim rečima, gotovo dve godine nakon što je Srbija formalno otvorila pristupne pregovore sa EU (januar 2013), svi su izgledi da će se uskoro otvoriti i prva pregovaračka poglavlja. Po svoj prilici to će biti Poglavlje 35, u okviru koga će se nadzirati proces normalizacije odnosa između Beograda i Prištine i Poglavlje 32 koje se odnosi na finansije.

ENTUZIJAZAM – UZAJAMNO NA SILAZNOJ PUTANJI

Kao država i društvo nedovršene tranzicije, Srbija se evropskim putem kreće – puževim korakom (ne računajući i mnogobrojne stranputice na koje je skretala tokom poslednjih 16 godina, otkako je proklamovala sopstvenu evroatlansku orijentaciju). Kad je konačno stigla do najvažnije stepenice, pristupnih pregovora, situacija je bitno drugačija. Gotovo podjednako i u Evropi i u samoj Srbiji.

Još i pre izbegličke krize koja testira njenu spremnost i sposobnost da se nosi s izazovima) entuzijizam Evropske unije za prijem novih članova konstantno opada. U međuvremenu, samo je Hrvatska postala članica EU (2013). Ostale zemlje Zapadnog Balkana, uključujući i Srbiju, su u različitim fazama (pred)pristupa, sa malim izgledima da ga ijedna uskoro okonča.¹⁸

.....
BiH, odnosno Republici Srpskoj kad se bude postavilo pitanje revizije Dejtonskog sporazuma.

18 Aktuelni predsednik Evropske komisije Žan Klod Juncker je, preuzimajući dužnost 2014, izjavio da novog proširenja Unije sigurno neće biti „u narednih deset godina“.

Srbija, i sama na više načina nesigurna u sopstvenu geostratešku orijentaciju – Zapad ili Istok – propustila je momentum: paradoksalno je da sad, kad je vlast bespogovorno, deklarativno optirala za Evropsku uniju, a u parlamentu nema nijedne partije koja je protiv, evropska budućnost nikad nije bila udaljenija.

Prema najnovijim ispitivanjima javnog mnjenja, u Srbiji je drastično opalo raspoloženje građana za pristupanje briselskom klubu. Kako, na primer, pokazuje istraživanje Kancelarije za evropske integracije Vlade Srbije i agencije Faktor plus, podrška građana Srbije članstvu u EU iznosi samo 42 posto. Odnosno, kako podseća *Politika*, podrška je pala na gotovo istorijski minimum sličan onom iz decembra 2012, kad je za procentni poen bila niža.¹⁹

ANTIEVROPSKI BLOK

Trend opadanja podrške evropskim integracijama ide na ruku uticajnom antievropskom bloku, akademskih i medijskih krugova. Iako su izvan parlamenta, njihov evroskepticizam i zagovaranje alternativnog, opredeljenja Srbije u bliskom savezu sa Rusijom, ima ozbiljnu rezonancu u javnom prostoru.

Dramatičnu situaciju sa bliskoistočnim izbeglicama nastoje takođe da okrenu u svoju korist, podstičući ksenofobiju i versku netrpeljivost. Za to se koriste različite teorije: od navodne želje međunarodnih aktera da se Srbija, naseljavanjem bliskoistočnih izbeglica većinski islamizuje, potencijalne opasnosti od zaraznih bolesti, do navodne bezbednosne ugroženosti od „spavača“ Islamske države, skrivenih među azilasntima.

Nažalost, ksenofobičnost domaćih konzervativaca ima jako uporište u ponašanju ojačale desnice širom evropskog kontinenta. Kako podsećaju

19 *Politika*, 2. septembar 2015.

kritičari tolerantnog odnosa Vlade Srbije prema izbeglicama, vlade susednih zemalja od Bugarske, preko Grčke, do Makedonije i Mađarske nisu tako „velikodušne“ i nastoje na svaki način da suzbiju i kontrolišu pritisak azilantskog talasa. Jer, po njima, kontrola teritorija i samostalna odluka kome će se dopustiti da na teritoriju zemlje uđe, jedno je od osnovnih suverenih prava svake države.

Po uzoru na Mađarsku koja je uspela da sagradi žičani zid i u potpunosti zatvori granicu sa Srbijom (preko koje je izbeglički talas išao), predsednik Srpske napredne stranke Nenad Popović insistira na izgradnji sličnog zida na granici s Makedonijom. Mađarska je i za druge ksenofobe i konzervativce postala referentna tačka: „Primer

treba da nam budu Mađari koji su bili pametni pa su počeli da podižu zid“, kaže lider radikala Vojislav Šešelj i predlaže da vlasti pohapse sve za rat sposobne muškarce, jer su oni vojni begunci (iz Sirije).²⁰ Analitičar Dragomir Anđelković takodje tvrdi da „jedino Srbija ne štiti svoje granice“, što, kako kaže, „može skupo da je košta kad stotine hiljada novih imigranata prođe kroz našu zemlju“, što može izazvati dodatne tenzije.²¹

Vlast za sada odoleva pritiscima i, utisak je, svoje nekadašnje istomišljenike i saborce drži pod kontrolom.²²

²⁰ Prema, Politika, 25. avgust 2015.

²¹ Informer, 14. septembar 2015.

²² Policija je zabranila održavanje antiimigrantskog skupa koga je u Beogradu hteo da organizuje desničarski pokret Dveri.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Izbeglička kriza na evropskom kontinentu manifestovala je unutrašnje nejedinstvo i disharmoniju EU. Snaga pojedinačnih nacionalno-državnih interesa pokazala se dominantnijom od zajedničkih vrednosti, svojevremeno ugrađenih u njene temelje. Nesposobnost da se povodom prihvata izbeglica formuliše jedinstvena politika, razotkrila je najveću slabost najznačajnije evropske organizacije – da pred izazovom krize instiktivno zatvara unutrašnje, ali i spoljne granice.¹

To će se odraziti i na evropsku perspektivu Srbije, kao i ostalih država Zapadnog Balkana. Pristupni proces će izvesno, biti prolongiran, a nije isključeno i zaoštavanje kriterijuma za članstvo.²

Evropski lideri (u prvom redu Angela Merkel), suočeni sa novim izazovima, nastoje da u balkanskom „dvorištu“ održavaju, makar i krhku stabilnost. Upućivanje na međusobnu ekonomsku saradnju, što je i intencija Berlinskog procesa i obnavljanje veza u drugim oblastima, poput kulturne razmene, na primer, mogu postati uzajamno prihvatljiv model.

Zanemarivanje Zapadnog Balkana može dodatno ugroziti i samu EU. Zato je neophodno da se pristupna politika definiše tako da se svim zemljama Balkana obezbede sredstva za infrastrukturu i ekonomski oporavak. Fondovi koji su pominjani u Beču (600 miliona) nisu dovoljni i uglavnom se odnose na IPA fondove koji su ionako već dobijeni.

- ¹ Za Srbiju koja je postala „deo glavnog koridora za migrante i izbeglice... glavna posledica... ovog trenda jeste pretvaranje otvorene i multikulturene Evropske unije u ‘tvrđavu Evropu’, ocenjuje programski direktor CIRSD, Nikola Jovanović, Politika, 7. septembra.
- ² Ne bez cinizma, Milan Ignjatović iz Instituta za evropske studije primećuje da, „kao da postoji prećutni dil između EU i Srbije (pa i drugih balkanskih zemalja) u kojem se EU pretvara da nas želi, a mi se pretvaramo da hoćemo da uđemo“; Blic, 6. septembar 2015.